

Zinātnes Vēstnesis - 2009.g. 7.septembris

Inta Šmitiņa

Literatūras izstāde “Puškins un Latvija”

Sajust un iepazīt Aleksandru Puškinu caur grāmatām, vēstulēm, portretiem un gleznām no 28. maija līdz septembrim var izstādē “Aleksandrs Puškins un Latvija” Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā Lielvārdes ielā 24. To noorganizēja LAB kopā ar Latvijas Puškina biedrību.

Izstāde veltīta Aleksandra Puškina 210 gadu jubilejai. Atklāšanā piedalījās Krievijas vēstnieks Latvijā Aleksandrs Vešņakovs, dzejnieka pēctecis piektajā paaudzē Aleksandrs Puškins un viņa sieva Marija Puškina (Brisele), Svetlana Vidjakina no Latvijas Puškina biedrības, Puškina tēmai veltīto gleznu autori, preses pārstāvji un dzejnieka cienītāji. Aleksandrs Puškins uzdāvināja bibliotēkai slavenā senča grāmatu franču valodā, kas izdota Briselē. Puškinu pāris no Rīgas devās uz Maskavu, kur muzejā tikās visi Aleksandra Puškina pēcteči, no kuriem gan vairāk neviens nenes slaveno uzvārdu.

Latvijas vēstures tēma Puškina daļradē iezīmējas darbā “Pētera vēsture”, kurā liela uzmanība veltīta Krievijas, Zviedrijas un Prūsijas cīņai par Baltijas zemēm. Vienlaikus Puškins sāka strādāt pie mākslinieciska apcerējuma par Vidzemi 18.gs.beigās. Jau ievadteikumā galvenais varonis precizē laiku – “179* gadā es atgriezos Vidzemē, gaišas domas mudināts – vēlējos apskaut savu veco māmuļu.” Stāsts palika nepabeigts, autors uzrakstīja tikai ekspozīciju un darbības samezglojumu. Taču Latvijas un Igaunijas dzīves raksturīgākās iezīmes – muižas dzīve, dažādu sociālo slāņu un tautību cilvēki – bija iezīmēti reāli.

Daudzu ar Puškinu saistītu cilvēku likteņi savijušies ar Latviju. Rīgā ir ciemojies Aleksandra Puškina tēvabrālis, dzejnieks, kurš atstājis jūsmīgas atmiņas par šo pilsētu. Daugavpils cietoksnī apcietinājumā (1827–1831) atradās Puškina draugs Vilhelms Kihelbekers. Ar Rīgu saistās drauga Antona Delviga un Puškina sievas dzimtu vēsture. Atrodoties trimdā Pleskavas guberņā, Puškins kala plānus bēgšanai uz ārzemēm caur Rīgu, bet viesojoties pie drauga Ļamonovas muižā, nokļuva pavisam tuvu tagadējai Latvijas teritorijai, no kuras šķīta tikai Ludzas upe.

Visi zina Annai Kernai veltīto nemirstīgo Puškina dzejoli “Man prātā laimes brīdis senais”. Skaistule Anna bija Rīgas garnizona komandanta divīzijas ģenerāļa Jermolaja Kerna sieva. Puškina Trigorskas kaimiņu un draugu Vulfu – Osipovu ģimenes radniece, kas 1825.gada vasarā bija atbraukusi apciemot tanti. Ir saglabājušās Puškina vēstules Kernai pēc viņu tikšanās Trigorskā. Annai Kernai kā dzejnieka mūzai Rīgā, Citadeles ielā, ir uzstādīts piemineklis.

Pirmais Aleksandra Puškina tulkotājs latviešu valodā bija tautas Atmodas laikmeta darbinieks Juris Alunāns, kurš savās “Dziesmiņās” (1867) ievietoja Puškina dzejoli “Dziesma”, bet viņa otrajā, pēc nāves izdotajā dzeju krājumā (1869) publicēti divi fragmenti no poēmas “Čigāni”. Tajā pašā gadā avīzē parādījās stāsta “Zārcinieks” tulkojums. 1877.g. atsevišķā izdevumā iznāca Kaudzītes Matīsa tulkotais “Gūstītais Kaukāzā”. Tajā manāma pieredzējuša rakstnieka un smalkjūtīga dzejnieka roka, tāpēc šis tulkojums pat mūsdienās nav zaudējis savu nozīmi.

Latviešu prese plaši atsaucās uz Puškina pieminekļa atklāšanu Maskavā 1880.gadā. Avīzes "Balss", "Baltijas Vēstnesis" un "Dienas Lapa" publicēja rakstus par dzejnieka dzīvi, personību un daiļradi.

Rainis jau ģimnāzijas laikā bija sācis tulkot Puškina darbus "Skopais bruņinieks un "Boriss Godunovs". Apcerējums par Puškinu kopā ar "Borisa Godunova" tulkojumu parādījās "Mājas Viesa Mēnešrakstā" 1898.gadā. Tas ir pirmais nopietnākais darbs latviešu valodā par Puškinu. Vēlāk Rainis atcerējās, ka rakstu viņš uzrakstījis Pleskavā: "Puškins, kurš jau kopš skolas gadiem man bija ļoti tuvs, tika man ar šo pirmo trimdu vēl vairāk tuvināts arī ārēji, jo arī viņš bija izsūtīts savā laikā uz šo pašu Pleskavas guberņu."

1899. gadā Latvijā, tāpat kā visā Krievijas impērijā, plaši atzīmēja dzejnieka simtgadi. Parādījās raksti, dažādi materiāli, tulkojumi. Daudzi jaunie un topošie dzejnieki tos pētīja, lasīja Puškina dzeju un prozu gan oriģinālā, gan tulkojumos, gan tulkoja paši. Profesors K. Lautenbahs Tērbatas universitātē krievu valodā nolasīja referātu "Puškins latviešu literatūrā".

1929. gadā kā dāvanu Puškina 130.dzimšanas dienai Kārlis Krūza sagatavoja izlasi – 167 dzejoļus. Skolotājs un rakstnieks Eduards Mēklers (1884–1973) ir vienīgās latviski sarakstītās monogrāfijas par Puškinu autors. Pie darba, kas iznāca 1935. gadā, E. Mēklers strādāja apmēram 20 gadus. Šodien grāmata ir bibliogrāfisks retums. E. Mēklers iedziļinājās Puškina garīgajā pasaulē, pētīja viņa filozofiskos, reliģiskos, estētiskos uzskatus un izteica daudz vērā ņemamu atzinumu. Mēklers akcentēja Puškina universalismu, kas kopā ar daiļrades patiesi nacionālo pamatu padarīja viņu par pasaules nozīmes dzejnieku. Par darba virsuzdevumu autors uzskatīja – pierādīt, ka Puškins ir pirmais starp krievu rakstniekiem.

Rēzeknē dzimis izcilais puškinists Jurijs Tiņanovs (1894–1943), kura divas grāmatas – par Aleksandru Puškinu un Vilhelmu Kihelbekeru tulkotas arī latviešu valodā. Rēzeknē darbojas Tiņanova muzejs, notikušas starptautiskas literatūrzinātnieku konferences – "Tiņanova lasījumi".

Ļoti plaši Latvijā 1937.gadā tika atzīmēta Aleksandra Puškina nāves simtgade. Laikraksts "Brīvā Zeme" 12.februārī rakstīja: "Vakardienas "Jevgeņija Oņegina" izrāde Nacionālajā operā, izpārdotā namā, bija vienojusi lielā dzejnieka piemiņas cildināšanai visdažādāko tautību klausītājus. Uz skatuves Puškina krūšutēls lauru kokos. Svinīgo sarīkojumu atklāja Dailes teātra direktors Eduards Smiļģis, minēdams Puškina ģeniālās dzejas uzvaras gājienu kultūras pasaulē. Pēc tam dzejnieks Edvarts Virza referātā izsekoja Puškina personības un dzejas idejiskās attīstības posmus. Dzīlas, oriģinālas domas Virza tērpj viņam vien piemītošā tēlainā, Puškina dzejas paraugu piebārstītā valodā."

Edvarts Virza, kurš turpat vai visu Puškina dzeju zināja no galvas un bieži to citēja, tomēr nav tulkojis nevienu dzejoli. Virzas meita Amarillis reiz prasījusi mātei, kāpēc tēvs, kurš dievināja Puškinu, nekad nav viņu tulkojis, Elza Stērste atbildējusi: „Laikam neuzdrošinājās."

Arī rakstnieks Viktors Eglītis ārkārtīgi augstu vērtēja Puškina māksliniecisko fantāziju un talantu un izmantoja citātus kā epigrāfus saviem sacerējumiem.

Dailes teātrī 1937.gadā iestudēja Jāņa Grota lugu "Puškins", kuru papildināja Burkharda Sosāra dziesmas. Tā ir par pēdējo posmu Aleksandra Puškina dzīvē – par nelabvēļu intrigām, liktenīgo divkauju ar Dantesu un dzejnieka nāvi.

Aleksandra Puškina "Kopotu rakstu" (5 sēj.) izdevums tika pabeigts 1970. gadā. Rakstos ietverti 473 dzejoļi (līdz tam latviski bija tulkoti 250), tāpat pāri par diviem simtiem tādu, kuri nekad nebija latviskoti. Liela daļa no agrāk pazīstamajiem dzejoļiem sniegta jaunos, labākos tulkojumos. Ārpusē atstāti fragmentārie, nepabeigtie darbi, kā arī grūti pārtulkotajās epigrammas, veltījumi, kuru saturs saprotams, vienīgi labi pārzinot tā laika literāro un sabiedrisko dzīvi. Ojārs Vācietis, redkolēģijas loceklis, rakstīja: "Puškinu nevar tulkot katrs, kam to gribas darīt, un pat ne katrs, kam šķiet, ka viņam padodas. Līdz pilnībai izkoptā dzejas

muzikalitāte, gandrīz vai rotaļīgi brīvais frāzes plūdums, puškiniskā vārda precizitāte – tās ir trīs barjeras, kuras jāpārvar vienlaicīgi.”

Izstādi papildina izrāžu programmas un afišas, kas glabājas Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas krājumā – te redzamas 1918./1919. g. operas uzveduma “Jevgeņijs Ņegins” programmas, pasākumu ielūgumi un programmas.

Vairāki latviešu dzejnieki veltījuši Puškinam dzejoļus – Atis Kēniņš, Jānis Grots, Austrā Dāle, Mirdza Ķempe, Alfrēds Krūklis, Māris Čaklais u.c. Arī izstādes atklāšanas nobeidumā Svetlana Vidjakina izjusti nolasīja Vizmas Belševicas veltījumu dzejniekam.

Tematisko literatūras izstādi atsvaidzina un papildina “Latvijas mākslinieku dāvana Aleksandra Puškina jubilejā”. Gleznu un skulptūru autoru vidū ir mākslinieki: Arturs Ņikitins, Jānis Anmanis, Andris Abļevs, Anatolijs Lebedevs, Natālija Bessonova, Viktorija Pelše, Nikolajs Uvarovs, Inna Voroncova.

Trāpīgi teicis Edvarts Virza: “Bet pāri visām teorijām stāv Puškina mūžam zaļais dzīves koks. Viņš piederēja visiem tāpēc, ka nekas cilvēcīgais viņam nav bijis svešs, bet izredzēto pulkam tāpēc, ka ir izturējis pārbaudījumu augstākās tiesas priekšā, kur tiek svētīts cilvēka gars un cilvēka gara varenība.”